

Обов'язкова вакцинація та Верховно-європейський суд

О.Ю. Юдін

Адвокат, голова Ради захисту прав лікарів

Відверто кажучи, після своїх публікацій з приводу вакцинації я не планував більше повертатися до цієї теми, тим більше, що у Верховному суді склалася усталена практика з цього приводу, яка повністю збігається з моїми правовими висновками, що були викладені раніше. Наприклад 10.03.2021 р. Верховний суд в черговий раз підтвердив, що відмова від щеплень, які законом визначені як обов'язкові, має своїм наслідком відмову у відвідуванні дитячих закладів, і це цілком законно.

Але, як відомо, ніколи не кажи ніколи.

08.04.2021 р. Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) було ухвалено рішення у справі Вавржичка та інші проти Чеської Республіки (заява № 47621/13) за скаргами 6 осіб, які посилалися на незаконність обов'язкової вакцинації та застосування у випадку відмови від такої вакцинації певних санкцій — штрафу та недопуску дитини до садочка чи до школи.

Не встигли лазерні принтери роздрукувати для підписання це рішення, як прихильники ідей відмови від вакцинації одразу ж оголосили це рішення таким, що не тільки не доводить законність обов'язковості щеплень та застосування певних наслідків у випадку такої відмови, а й, буцімто, це рішення підтверджує, що вони на вірному шляху та скоро виборють перемогу у суді...

Особливо лідерам антивакцинаторів подобається посилатись на п. 238 рішення ЄСПЛ від 08.04.2021 р., цитуючи наступну фразу: «Користь та необхідність обов'язкової вакцинації не встановлені». Але насправді таке тлумачення тексту рішення ЄСПЛ — відверта брехня та маніпуляція.

У тексті рішення дійсно ця фраза є. Однак антивакцинатори наводять її окремо від контексту, чим створюється враження, буцімто це твердження належить саме ЄСПЛ, тобто це начебто правовий висновок суду. Насправді це не висновок ЄСПЛ, а окрема думка третьої особи — Європейського центру права і правосуддя. Тобто у цьому пункті суд лише цитує слова залученої третьої особи, а не наводить власний висновок з приводу вакцинації. На жаль, антивакцинатори не цитують слова інших третій осіб — таких як Франція, Німеччина, Польща, Словаччина, які визнають обов'язкову вакцинацію цілком необхідною, корисною та законною.

Враховуючи, що рішення ЄСПЛ дуже велике за обсягом (більш ніж 90 с.), я впевнений, що не тільки пересічні громадяни, але й лікарі його читати не будуть. А тому існує необхідність, аби усі лікарі точно розуміли, до яких правових висновків насправді дійшов ЄСПЛ.

Спочатку була відмова

Як вбачається з Рішення ЄСПЛ від 08.04.2021 р., усі скарги з тих чи інших причин відмовилися від щеплень, які є обов'язковими у Чехії.

Якщо об'єднати усі доводи скаржників, з яких вони заявляли про свою відмову від щеплень, то у підсумку ми отримуємо перелік, який знайомий майже усім, хто намагався хоча б раз вступити в дискусію з антивакцинаторами:

- 1) релігійні або ідейні переконання (до речі, їх дійсна наявність так і не була доведена у суді);
- 2) ризики побічних ефектів вакцинування;
- 3) сумнівна ефективність вакцин;
- 4) частота захворюваності на хвороби, від яких запропоновано щеплення, наразі є низькою.

Під час оскарження застосованих санкцій у національних судах скаржники також посилалися на дискримінацію та порушення права на освіту, а також на те, що право відмовитися від медичного втручання передбачено ст. 5 та 6 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину (Конвенція Ов'єдо), яка, до речі, не ратифікована Україною, а тому не може бути джерелом права в нашій країні.

Висновки ЄСПЛ

Розглядаючи цю справу, суд не вперше зазначив, що обов'язковість щеплень є втручанням у право на повагу до приватного життя, яке гарантовано ст. 8 Конвенції з прав людини та основоположних свобод.

Між тим, такі втручання цілком припустимі.

Для визначення законності таких втручань суд вказує на те, що «аби визначити, що це втручання потягнуло за собою порушення ст. 8 Конвенції, суд повинен (має) обґрунтувати доцільність та виправданість таких дій відповідно до другого абзацу цієї статті — тобто встановити, чи є втручання виправданим «відповідно до закону» і чи має воно на меті законні цілі, і чи були вони «виправданими в демократичному суспільстві».

Досліджуючи питання наявності закону, ЄСПЛ наголошує наступне (п. 266):

«Суд повторює, що оспорюване втручання мало би опиратися на певну законодавчу базу внутрішнього законодавства, причому ці закони повинні бути як адекватно доступними, так і сформульованими з достатньою точністю, аби дозволити тим, до кого вони застосовуються, регулювати свою поведінку і, при необхідності, з відповідними порадами передбачити до ступеня, який є розумним за даних обставин, наслідки, які можуть спричинити за собою дані дії (див., наприклад, Дубська і Крейзова проти Чеської Республіки [GC], №№ 28859/11 і 28473/12, § 167, 15 листопада 2016 р., з додатковим посиланням).»

ЄСПЛ встановив, що втручання у приватне життя у вигляді обов'язку зробити щеплення ґрунтується на законі, а тому у цьому немає порушень.

В Україні таким законом є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб».

Розглядаючи питання, чи є мета, задля якої був встановлений обов'язок робити щеплення, законною, ЄСПЛ навів наступні аргументи (п. 272):

«Що стосується мети, яку переслідує обов'язкове вакцинування, як стверджує Уряд і визнано національними судами, **ціллю відповідного законодавства є захист від хвороб, які можуть становити серйозну загрозу для здоров'я населення. Це стосується як тих, хто отримує відповідні щеплення, так і тих, хто не може бути вакцинованим, і, таким чином, знаходиться**

ся в групі осіб високого ризику інфікування, покладаючись на досягнення високого рівня вакцинації в суспільстві в цілому для захисту від розглянутих заразних хвороб. Ця мета відповідає цілям захисту здоров'я і захисту прав інших осіб, визначеним статтею 8».

А у відповідь на питання необхідності в демократичному суспільстві обов'язкової вакцинації суд наводить такі доводи:

«285. ... Хоча система обов'язкових вакцинацій — не єдина і не найпоширеніша модель, прийнята європейськими державами, Суд повторює, що в питаннях політики в галузі охорони здоров'я національні влади найкраще можуть оцінити пріоритети, використання ресурсів і соціальних потреб. Усі ці аспекти є актуальними в даному контексті, і вони підпадають під широку свободу розсуду, яку Суд повинен надати державі-відповідачу.

286. Крім того, предмет справи обов'язково піднімає питання про найкращий захист в інтересах дітей. У цьому відношенні заявники стверджували, що в першу чергу батьки повинні визначати, як найкращі інтереси дитини повинні бути дотримані і захищені, і що втручання держави може бути допущено тільки в крайніх випадках. Влада стверджувала, що в контексті охорони здоров'я найкращим інтересам дитини служить забезпечення найвищого досяжного рівня здоров'я.

288. ... держави зобов'язані ставити інтереси дитини, а також інтереси дітей як групи у центр всіх рішень, що впливають на їх здоров'я і розвиток. Коли справа доходить до імунізації, мета повинна полягати в тому, щоб кожна дитина була захищена від серйозних захворювань... У переважній більшості випадків це досягається за рахунок того, що діти отримують повний графік щеплень в ранньому віці. Ті, кому таке лікування не може бути призначено, побічно захищені від інфекційних захворювань, поки в їх оточенні підтримується необхідний рівень вакцинації, тобто їх захист забезпечується колективним імунітетом.

Таким чином, **якщо вважати, що політика добровільної вакцинації недостатня для досягнення і підтримки колективного імунітету або колективний імунітет незалежний від природи захворювання (наприклад правця), національні влади можуть розумно ввести політику обов'язкової вакцинації для досягнення відповідного рівня захисту від серйозних захворювань».**

З цих підстав суд визнав, що рішення застосувати обов'язкову вакцинацію має вагомі причини.

Далі суд послався на наступне:

«294. ... Суд розглядає наслідки, які чітко передбачені в основному законодавстві, недотримання загальних правових обов'язків, спрямованих на охорону, зокрема здоров'я маленьких дітей, як по суті захисні, а не каральні за своїм характером...

299. Крім своїх уявлень, які стосуються інституційних аспектів внутрішньої системи, заявники також висловлюють сумніви щодо ефективності і безпеки вакцинації, висловлюючи серйозну стурбованість щодо потенційних несприятливих наслідків для здоров'я, в тому числі в довгостроковій перспективі...

300. **Стосовно ефективності вакцинації Суд ще раз посилається на загальний консенсус щодо життєвої важливості такого заходу та засобу захисту населення від хвороб, які можуть мати серйозні наслідки для здоров'я людини та які в разі серйозних спалахів можуть викликати проблеми в суспільстві...**

301. Стосовно безпеки щеплень, то не заперечується, що хоча вакцинація повністю безпечна для переважної більшості реципієнтів, в рідкісних випадках може виявитися шкідливою для деякого із щеплених та спричинити вагому та довготривалу негативну дію на здоров'я. Скарги щодо таких ситуацій були предметом попередніх розглядів відповідно до Конвенції.

На усному слуханні у цій справі уряд зазначав, що з близько 100 тис. дітей, які щорічно вакцинуються у Чеській Республіці (що становить 300 тис. щеплень), число випадків серйозних, потенційно довгочасних ускладнень для здоров'я виявлено всього 5–6. Зважаючи на те що частота ускладнень є досить незначною, однак безсумнівно, їх виникнення є досить загрозливим для здоров'я людини, органи Конвенції підкреслили важливість при-

йняття необхідних запобіжних заходів перед вакцинацією... Очевидно, це стосується перевірки в кожному окремому випадку можливих протипоказань. Це також відноситься до моніторингу безпеки застосовуваних вакцин. У кожному з цих аспектів Суд не вбачає підстав ставити під сумнів адекватність національної системи вакцинації. Вакцинація проводиться медичними працівниками тільки при відсутності протипоказань, які попередньо перевіряються відповідно до звичайного протоколу. Вакцини підлягають реєстрації в Державному агентстві з контролю за ліками, при цьому всі відповідні медичні працівники зобов'язані повідомляти про будь-які підозри на серйозні або несподівані побічні ефекти. Відповідно, безпека використовуваних вакцин знаходиться під постійним контролем компетентних органів».

Стосовно порушення прав на освіту, про що так полюбують балакати наші адепти відмови від щеплень, діточкам, яким було відмовлено у доступі до дитячих закладів, ЄСПЛ зазначив таке:

«306. Суд визнає, що виключення заявників з дошкільного закладу означало втрату важливої для цих маленьких дітей можливості розвивати свою особистість і спричинило необхідність купувати важливі соціальні та навчальні навички у педагогічному середовищі. Однак **це було прямим наслідком рішення їх батьків відмовитися від виконання юридичного обов'язку, метою якого є захист здоров'я, особливо в цій віковій групі.** ... Крім того, **можливість відвідування дошкільного закладу дітьми, яким не можна пройти вакцинацію за медичними показаннями, залежить від дуже високого рівня вакцинації інших дітей проти інфекційних захворювань. Суд вважає, що не може вважатися зіставним, якщо держава вимагає від тих, для кого вакцинація становить віддалений ризик для здоров'я, прийняти її як універсальний практичний захід у статусі юридичного обов'язку в ім'я соціальної солідарності та заради блага невеликого числа уразливих дітей, які не можуть отримати користь від вакцинації».**

Як бачимо, суд, дослідивши питання порушення права на освіту, дійшов висновку, що це є наслідком недбалості самих батьків, які цілком свідомо обрали саме цей шлях для власних дітей.

На підставі викладених аргументів, суд дійшов висновку, що «оспорювані заходи можна розглядати як «необхідні в демократичному суспільстві».

У підсумку, 16 голосами проти одного суд вирішив, що відсутні порушення ст. 8 Конвенції, та у задоволенні усіх скарг слід відмовити.

Не дивно, що це рішення не сподобалося тим, хто професійно рекламує відмову від вакцинації.

А що у нас?

А наш Верховний суд цілком послідовно стверджує наступне (постанова від 10.03.2021 р. у справі № 331/5291/19):

«Вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб, з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб, є виправданою. Тобто в даному питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими, однак лише у тому випадку, коли таке втручання має об'єктивні підстави — тобто було виправданим.

Держава, встановивши заборону відвідувати навчальний заклад дитиною, яка не має профілактичних щеплень, реалізує свій обов'язок щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, в тому числі й самої нещепленої дитини.

Отже, право дитини-позивача на освіту у шкільному навчальному закладі було тимчасово обмежено з огляду на суспільні інтереси, оскільки позивач не дотрималася календаря обов'язкових щеплень і відмовилася від щеплення дитини».

Ну що ж, Верховний суд зазначив фактично те ж саме, про що говорить і ЄСПЛ, а значить, перспективи оскаржити рішення Верховного суду в ЄСПЛ приречені на невдачу, оскільки втручання у вигляді обов'язковості певних щеплень ґрунтується на законі, має законну мету, є пропорційним для досягнення такої мети, та є цілком необхідним у демократичному суспільстві.